

a 19. század elejéig használatban volt. Számos európai nyelvhez adaptálva mint többnyelvű tankönyv is megjelent. A későbbi korok nyelvészei is ebből a munkából merítettek és grammatikáik Alvoros nyelvtankönyvére épültek.

A frissen vásárolt háromkötetes mű (egy könyvbe kötve) címlapjának verzőján a *Példabeszédek*ből egy idézet olvasható mégpedig három nyelven: latin, szlovák és magyar nyelven: „A Bo^elcs Fiu o^er vendeztetí az Attyát: A bolond Fiu pedig szomorúsága az Annyának.” Ez volt az a régi magyar nyomtatott szöveg, mely megdobogtatta a könyvtáros szívét, aki hosszas tanulmányozásba kezdett mielőtt árajánlatot adott volna az eladónak. Tovább lapozva azonnal kitűnt, hogy latin–szlovák–magyar háromnyelvű grammatikáról van szó. Háromnyelvű azonban csak az első könyv, mely 221 oldalas, annak is csak egy része (128 oldal). A második kötetet 1689-ben nyomták az Akadémia betűivel Nagyszombatban, a harmadikat szintén. A két utóbbi kötet egynyelvű, latin.

A háromnyelvű grammatika minden bevezető és előszó nélkül a deklinációkkal kezdődik, következnek a melléknévek, névmások és az igeidők. Ezzel a 128. oldalon le is zárul a háromnyelvű rész, a következő, 129. oldalon a *Rudimenta, sive de octo partibus orationis* következik, csak latin nyelven.

Alvarez könyve valamelyik közkönyvtár tulajdonában lehetett. Ez egy ovális pecsétből kiderülhetne, ha nem vakarták volna le a pecsét felét; csak ennyi olvasható ki a pecsét szövegéből: ... könyvtáré. Legrégibb tulajdonosa Ferdinandy, fekete tintával írta be nevét a címlapra és az első kötet végére. Későbbi tulajdonosa Sándor János, 1958. A könyv magassága 15 cm.

Az OSZK munkatársaitól megtudtuk, a Régi Magyar Nyomtatványok Szerkesztőisége nyilvántartásában nem szerepel Alvarez tankönyvének 1688-as kiadása, háromnyelvű kiadás egyáltalán nem szerepel. Tehát, szerintünk egy olyan ritkaságról van szó, melyre okvetlen fel kell hívni a szakmabeliek és az érdeklődők figyelmét. Reméljük, írásunkkal ez sikerülni fog.

KUNKIN ZSUZSANNA

Alsted feltételezhető gyulafehérvári görög nyelvtana. 16–17. századi grammatikai irodalmunkban a legtöbb hazai kiadású kézikönyv a latin nyelv tanításához kapcsolódik. Többen állítottak össze segédeszközöket a héber elsajátításához is. A hazai iskoláknak szánt görög nyelvtankönyvek közül Johannes Honterus, Valentinus Wagner és Károlyi Péter 16. századi szerkesztményeinek kiadásait ismerjük; a jezsuita Jacobus Gretser munkájából készült kivonat többször megjelent Magyarországon is. A latin grammatikák nagy számához és rengeteg kiadásához képest kevesebb a héber és különösen a görög vonatkozású kézikönyv. Ezért is érdemes odafigyelni arra az utalásra, amelynek alapján egy eddig ismeretlen grammatikai munkára következtethetünk.

A Bethlen Gábor alapította gyulafehérvári kollégium német tanárai közül Johann Heinrich Alsted látott a három szent nyelv megtanítását célzó nyelvi program megvalósításához. A *Rudimenta linguae Latinae* (1634, RMNy 1580) bevezetőjében, a tanárokhoz szólva Alsted azt ígéri, hogy *mindhárom* nyelv grammatikáját két évre elosztva készíti el:

„Tres illas linguas principes, Hebraeam, Graecam & Latinam, quas titulus crucis Christi nobilitavit, & sine quibus nulla schola illustris nomen suum tueri potest, juventuti nostrae, thessauo illi Ecclesiae & Reip. hunc in modum proponere cum DEO aggredimur, ut in singulis illis Grammaticam biennii spatio absolvamus.”

Az alapismeretek tankönyve a hivatkozott latin mellett megvan görögből (*Rudimenta linguae Graecae*, 1634, RMNy 1579) és héberből (*Rudimenta linguae Hebraicae et Chaldeicae*, 1635, RMNy 1609) is. Latinból elkészült a második osztálynak szánt grammatika is (*Grammatica La-*

tina. 1635, RMNy 1607). Nem zárhatjuk ki egy magasabb fokú héber nyelvkönyv kiadását sem, de erre az idézett ígéreten kívül más adatunk nincs. Nagyobb valószínűséggel feltételezhetjük azonban a második görög nyelvtan egykori létezését.

A *Rudimenta linguae Graecae*nek egy kiadásáról van tudomásunk, az 1634-esről; a professzor előszavának keltezése 1633. Ez a grammatika azonban minden bizonnyal csak az egyik Alsted két görög nyelvkönyve közül. A másodikra a szerző a fent említett alapfokú tankönyv előszavában hivatkozik. Leírja, hogy a főiskolán a görögöt két évig kell tanulni. A meglévő mű az első év anyaga, célja a következő évi elmélyültebb tanulmányok megalapozása. Hogy a második évre szóló tankönyv nemcsak terv volt, hanem a professzor el is készítette, arra az általa használt igeidőből lehet következtetni. Az elemi ismereteket a tanulónak azért kell jól az elméjébe vésnie, „ut puer anno proximo jucunde et hilariter accedat ad capessenda praecepta Grammaticae Graecae; quam sic adornavimus, ut gemina sit Latinae nostrae.”

Gyulafehérvári tanítványai számára Alsted mindhárom szent nyelv alapismereteit *rudimenta* címmel foglalta össze. Feltételezhetjük, hogy a *Rudimenta linguae Latinae*t követő, magasabb fokú *Grammatica Latina* „ikerpárja”, a második osztálynak szánt görög nyelvtan is hasonló címmel láthatott napvilágot. Ha ennek kidolgozása az 1635-ben megjelent latin grammatikáéval párhuzamosan történt, megjelenésére ugyancsak 1635-ben kerülhetett sor.

Alsted valamennyi ismert nyelvtankönyvének a címében szerepel, hogy „in usum scholae Albenensis” készült. A professzor azt is mindig feltüntette, milyen célt tűzött maga elé, amikor a könyvet összeállította, azaz mit kell majd tudni a tanulónak, ha megbirkózott a tananyaggal: „hoc modo elaborata, ut puer [...]”. Ha megjelent a második évre szóló görög grammatika, bizonyára szerepeltek a címében ugyanezek a fordulatok. Az említett tankönyvek kivétel nélkül nyolcadrét alakúak; nem valószínű, hogy éppen a görög nyelvtan tért volna el ettől. Talán még a nyomdát is feltüntették a címlapon.

Mindezeket figyelembe véve a feltételezhető kiadványra a *Régi magyarországi nyomtatványok* címleírási rendszere szerint a következőképpen hivatkozhatunk:

S 1607 A <Alsted, Johann Heinrich: Grammatica Graeca in vsum scholae Albenensis hoc modo elaborata, ut puer [...?]. Albae-Iuliae, 1635 typ. principis. — 8° >

BARTÓK ISTVÁN

A *Vedomosti* és a *Mercurius Veridicus*. A Rákóczi-szabadságharc történetének fontos fejezete volt az I. Péter orosz cárral kötött varsói szerződés előkészítése és megvalósítása. Az 1707-es varsói szerződés történetével foglalkozó tanulmányok¹ csaknem teljes egészében a politikai viszonyok feltérképezésére vállalkoztak, érdemes lehet azonban azt is megvizsgálni: a politika mellett nem került-e sor a kapcsolatok kiépítésére más területeken is. A fejedelem és Ráday Pál már nagyon korán figyelte mindazokat a híreket, amelyek Oroszországgal és a cárral voltak kapcsolatosak: Ráday naplójában az 1705. év júliusának feljegyzései sorában találkozhatunk azzal az egyébként hamis hírral, amely az orosz cár halálát taglalja — Rákóczi lengyelországi követének jelentése alapján.² Fokozott figyelem kísérte a fejedelem kancelláriáján azokat a

¹ L. pl.: MÁRKI Sándor: *Nagy Péter cár és II. Rákóczi Ferenc szövetsége 1707-ben*. Bp. MTA, 1913. 96. és *Értekezések a történeti tudományok köréből* XXIII/6. 387–480.; PERÉNYI József: *II. Rákóczi Ferenc és I. Péter diplomáciai kapcsolatainak kezdetei*. In: Magyar–orosz történelmi kapcsolatok. Szerk. KOVÁCS Endre. Bp. 1956. 52–95.; ARTAMONOV, V. A.: *Magyarország és az orosz–lengyel szövetség (1707–1712)*. = Történelmi Szemle 1978. 3–4. 527–531.

² *Ráday Pál iratai. I. 1703–1706*. Sajtó alá rend. BENDA Kálmán, ESZE Tamás, MAKSAJ Ferenc, PAP László. Bp. Akadémiai K., 1955. 293.